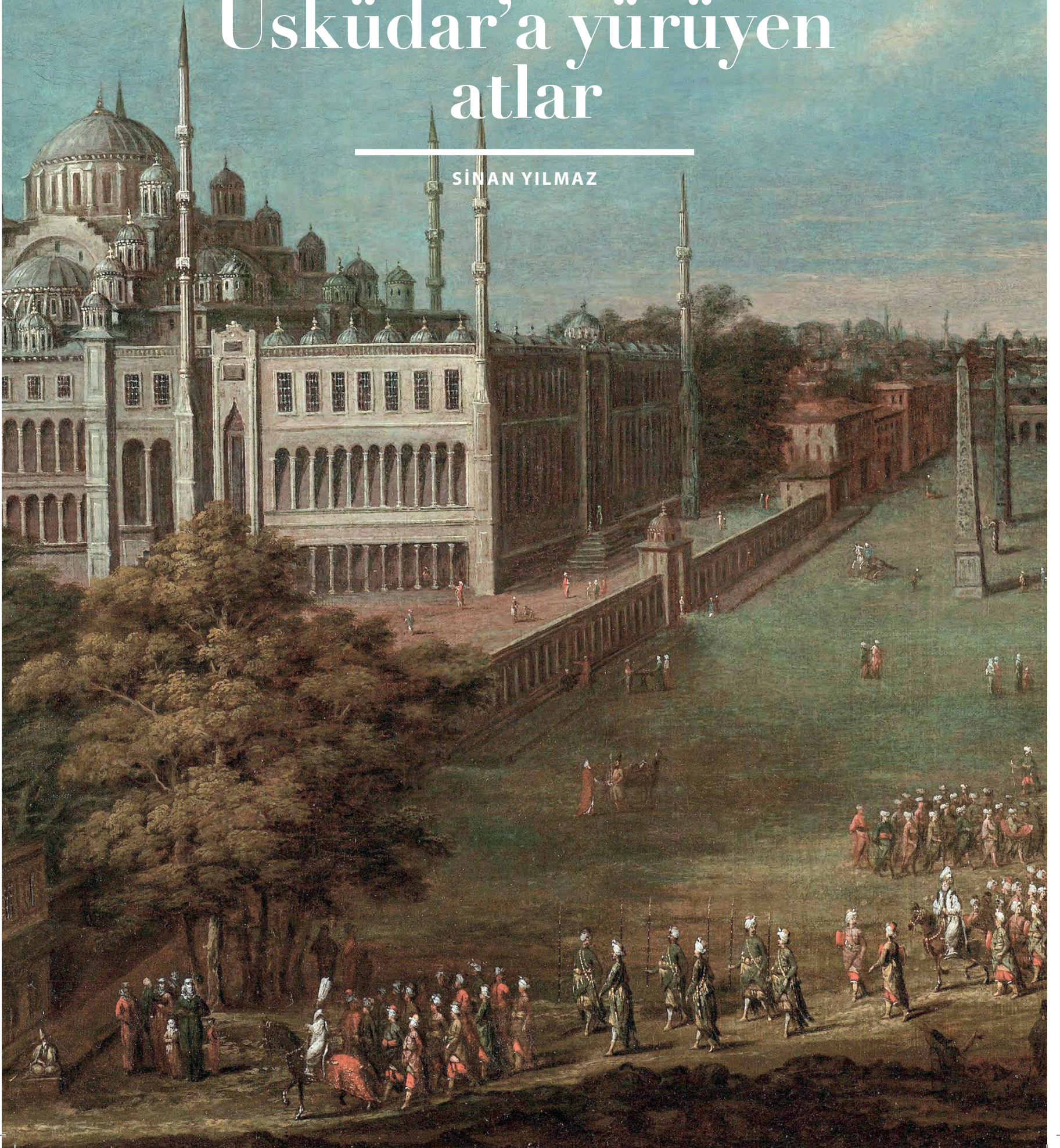

J. B. Vanmour, Sadrazamin Atmeydanı'ndan geçiři, Rijks Müzesi.

Bursa'dan Üsküdar'a yürüyen atlar

SİNAN YILMAZ

P

EYAMİ Safa'nın kaleme aldığı tek târihî roman özelliği taşıyan *Attila*, II. Theodosius'un emriyle İstanbul'dan yola çıkan

heyetin yolculuğu ile başlar. Attila ile görüşmek için Hun coğrafyasına giden bu heyetteki isimlerden biri de târihçi Priskos'tur. Priskos, yüksek bir tepe üzerinden Attila'nın ahşap sarayını ve bu sarayın etrafında toplanan ordu-gâhı seyrederek ve Hunlara dâir evvelce öğrendiği şeyleri hatırlar. Hatırladıkları arasında şunlar da vardır:

"Başları üstünde arkaya doğru atılmış bir miğferleri vardır. Ölçüsü ve biçimi olmayan kunduralarından o kadar rahatsızdırlar ki yayan yürümekten hoşlanmazlar, hele piyâde olarak hiç harp etmezler, bütün hayatları at üstünde geçer, hayvana mihlanmış gibidirler ve şimşek gibi giderler. At üstünde yer, içer, uyurlar. Yeryüzünde ne kadar Hun varsa hepsinin atı vardır."

Türklerin târihteki yolculukları da elbette atla oldu, Anadolu'ya at sırtında geldiler. Attila'nın otağını kurduğu topraklara at sırtında ilerlediler. Bu yolculuğun en önemli önderlerinden I. Murad'ın, Kosova'da şehâdet şerbetini yudumlarken son sözü, *"Attan inmeyez!"* olmuştu. Bâzen iki kelime, en güzel özet olur. Bu son sözün, kılıçları bırakmayın ya da savaşlara ara vermeyin değil de attan inmeyin şeklindeki olması, elbette mânidârdır.

Sultan Murad'ın son uykusuna çekildiği Çekirge tepelerinden Bursa ovasının rûha şifâ veren manzarası görülür. Yeşilin, Bursa'nın ayrılmaz bir sıfatı olmasında şüphesiz önemli bir yeri vardır bu ovanın. Tanpınar, *Beş Şehir*'de şu güzelleme yapıyor:

"Bursa ovasının en sevdiğim tarafı, Muş veya Erzurum Ovası gibi sonsuz uzamamasıdır. Gözün lezzet alabilmesi için yetecek derecede büyük ve geniş; o kadarla kalıyor. Onun için daha ziyâde bir sanat eserine benzer."

Sultan Murad'ın türbesi önünden bu ovayı seyreden eskiler, Yeni Kaplıca Hamamı'nı da temâşâ etme şansına sâhipti. Araya giren yeni binâlar bu seyre imkân vermiyor olsa da hamam,

Bursa'nın en güzel su yapılarından biri olarak hâlâ ayakta. Hasan Tâib Efendi, *Hâtıra Yâhud Mirât-ı Burûsa* adlı eserinde bu hamamdan da bahseder ve hamamın içindeki dörtgen biçimde bir havuzu, cilt hastalıklarına tutulmuş hayvanların yıkandığı bir yer olarak târif eder. İsmi de "At havuzu" olarak belirtir. Belli ki buraya yıkanması için en çok getirilen hayvan attır.

Evet, pek çok şehrimiz gibi Bursa'da da atın kültürümüzdeki yerine dâir söylenecek çok söz, nal sesleri ile şenlenmiş birçok mekân bulunmaktadır. İşte onlardan biri de Yenişehir ilçesinin Koyunhisar köyündedir. Bizans ile 1302 yılında yapılan Koyunhisar savaşında Osman Gâzi'nin yeğeni Aydoğdu Bey de şehit düşmüş ve buraya defnedilmiştir. Aydoğdu Bey'in türbesi, zamanla önemli bir ziyâretgâha dönüşmüş, özellikle hasta atlar şifâ bulacakları inancıyla bu türbeye getirilmiştir.

Hasta atların iyileşmesi ümîdiyle götürüldükleri bir meşhur mezar daha var ki Üsküdar'dadır. Üstelik bu mezarda insan değil, bir at yatmaktadır. Mâdemki, *"Atı alan Üsküdar'ı geçti."* güzel dilimizin bir güzel deyimidir, o hâlde Bursa'dan Üsküdar'a yolculuk da at sırtında yapılmalıdır. Yâhut yapılmış olan en güzel yolculuklardan birinin izinden gidilmelidir.

Bilenler bilir, Bursa biraz Üsküdar, Üsküdar da biraz Bursa'dır. Bunun en önemli nedeni, Bursa'da filizlenen Celvetîlik yolunun, Üsküdar'da, gölgesi nice insana sığınak olmuş bir çınara dönüşmesidir. Bu dönüşüm, Bursa'da kadılık yapan Mahmud Efendi'nin, Muhammed Üftâde hazretlerine intisâbı ile başlar. İşte bu başlangıç, Bursa'nın kadısı Mahmud Efendi'yi Aziz Mahmud Hüdâyî hazretlerine dönüştürecektir. İntisâbın güzel de bir öyküsü vardır ki birçoğumuzun mâlûmudur. Hiç şüphesiz, öykünün en çarpıcı sahnelerinden biri de üzerinde kadı libâsı olduğu hâlde Üftâde Dergâhı'na gitmeye çalışan Mahmud Efendi'nin atının ayaklarının kayalara saplandığı sahnedir.

Üftâde hazretlerinin emâneti teslim vaktine yakın günlerinde, Hüdâyî hazretleri hep onun yanındaydı. Mürşîdine aşkla hizmete devam etti. Bu hizmetten

pek memnun kalan Üftâde hazretleri ise şöyle duâ buyurdu:

"Evlâdım, pâdişahlar rikâbında yürüsün."

Aziz Mahmud Hüdâyî hazretleri, mürşîdinin vefâtından bir müddet sonra Üsküdar'a geldi. Çilehânesi Bulurlu'daydı. Üsküdar ile Bulurlu arasında yolculuklarını da at sırtında yaptı. Kullandığı eyerin günümüze ulaşmış olması ne büyük zenginlik; bu hâtırayı yeterince yâd edememek, daha geniş kitlelerin haberdar olabileceği şekilde sergilememek ise ne acı nasipsizliktir.

Hüdâyî hazretlerinin dergâhı, her zaman, *"Dünyâda rahatlık yoktur."* hakîkatine âmennâ demiş olanların bir limanı oldu. Bu limana demir atanlar arasında, dünyevî makamların zirvesinde kendine yer bulanlar da vardı. İşte onlardan biri de Sultanahmet Câmii gibi bir âbide yapının bânisi I. Ahmed'di.

Rivâyet odur ki I. Ahmed, gönülden bağlı olduğu Hüdâyî hazretlerini kendi atına bindirerek bir süre yanında yürümüş ve böylelikle Üsküdar çarşısındaki bu yürüyüşle, Üftâde hazretlerinin, *"Evlâdım, pâdişahlar rikâbında yürüsün."* şeklindeki duâsı yerini bulmuştur. Hazretin, *"Mânevî evlâdımız olsun."* şeklinde iltifat ettiği ve elini öptürdüğü Evliyâ Çelebi de bu bahse, *"Sultan Ahmed, önünde piyâde yürümüştür."* diyerek değinmiştir.

Üsküdar, yüzyıllar boyunca, İstanbul'dan çıkıp Anadolu'ya doğru yol alanların ilk; Anadolu'dan İstanbul'a gelenlerin de son mola yeri oldu. Bütün bu yolculukların en önemli kahramanları elbette atlardı ve bunun için İstanbul'da olduğu gibi Üsküdar'da da bir at pazarı tesis edilmişti. Çavuşdere semtine yakın bir mevkide yer alan bu pazarda atlar görücüye çıkar, yeni sâhipleri ile ilk kez burada bir araya gelirlerdi.

Üsküdar'daki at pazarından geriye bir şey kalmadı. Pazarın en güzel ziyeti olan ve kemeri altından yüzyıllar boyunca atların geçtiği Mehmed Ağa Mescidi (Kemerli Câmii), Fatma Sultan ve Beşir Ağa Çeşmeleri de, tıpkı pazarın kendisi gibi yitip gidenler arasındaki yerini aldı. Bu muhitteki Hacı Mustafa Bedel Câmii de günümüze ulaşama-

P. F. Gudenus, Konstantinopolis'in panoraması, 1760.

yan Osman Efendi Mescidi'nin yerine yapıldı. Bu mescidin bânisi olan Osman Efendi, bir Celvetî şeyhiydi ve bu semtte yaptırmış olduğu mescit, kendisine "Atpazarı" şeklinde bir unvan kazandırmıştı.

Atlar, bir zamanlar, hızlı bir şekilde haberleşebilmeye imkân tanımaları açısından da önemliydi. Posta tatarları, aldıkları haberi en hızlı bir biçimde yerine ulaştırmak için at üzerinde seyahat eder, mola yerlerinde de yorulan atlarını bırakıp yeni bir at ile yollarına devam ederlerdi. İşte bu at değişiminin yapıldığı yerlere menzilhâne adı verildi. Ahmediye Câmii'nin biraz ilerisinde, yine Celvetîlik yolunun aydınlık mekânlarından biri olan İskender Baba Tekkesi'nin arkasından başlayarak Karacaahmet Mezarlığı'na doğru devam eden Gündoğumu caddesinin eski adı Menzilhâne yokuşu idi. Çünkü Anadolu'ya doğru uzanıp giden yolun ilk menzilhânesi bu yokuş üzerindeydi.

Üsküdar'da at kişnemelerinin gökyüzüne yükseldiği daha pek çok yer vardır. Selimiye Kışlası'nın hemen

üstündeki Tazıcılar Ocağı işte bu yerlerden biriydi. Kânûnî Sultan Süleyman döneminde kurulan bu ocakta, esb-i tazı adı verilen ve çok hızlı koşabilen atlar eğitilirdi. Hemen karşısındaki veteriner okulunun bu muhitte açılma nedenlerinden biri de bu ocaktır. Ocağı âit binâlar günümüze ulaşmadı. Bu alandaki Tazıcılar Ocağı Çeşmesi, yalağından atların su içtiği devrânın hâtıralarını taşır gibidir.

At seslerinin yükseldiği bir başka yer de Nakkaştepe'diydi. II. Abdülhamid döneminde yapıldığı tahmin edilen Nakkaştepe Karakolu, atlı polislerin görev yaptığı bir yerdi. Bundan dolayı karakolun hemen arkasında, oldukça büyük bir ahır bulunmaktaydı. Ancak ahır denildiğinde akla ilk gelmesi gereken yer, Beylerbeyi Sarayı'nın setli bahçesinin en tepe noktasını süsleyen "Has Ahır", bir başka ifâdeyle Ahır Köşkü'dür. Çünkü burası, dünya üzerinde hayvanlar için inşa edilmiş yapıların en özellerinden biridir. Öyle ki İbrahim Hakkı Konyalı, "Mîmârîsi, teşkilâtı bakımından çok güzel olan bu binâyâ pâdişahların ahır, ahırların pâdişâhı denebilir."

demek sûretiyle bu gerçeği vurgulamıştır. Bahçesinde tunçtan bir at heykeli bulunan bu köşkün kapı ve pencere kemerleri at nalı şeklindedir. Köşkün pek çok yerini süsleyen madalyonlar içinde, hayvan resimlerinden başka üzengi, gem, eyer gibi figürler kullanılmıştır. Yazık ki Beylerbeyi Sarayı'nı ziyârete gelenler, bu güzel yapıyı görebilme şansından mahrumdur.

Sesleri etrafta yankılanan pek çok at olsa da, Üsküdar'ın belki de en meşhur atı, şöhretini, artık ses veremediği zamanlardaki mâcerâsına borçludur. Bu at, II. (Genç) Osman'ın atı Sisli Kır'dır.

Günümüzde Salacak ve Selimiye mahallelerini birbirinden ayıran Harem İskele caddesi ve çevresi, eskiden Üsküdar Sarayı'nın kapladığı geniş alan içinde yer almaktaydı. 1618 ile 1622 yılları arasında saltanat süren II. Osman'ın çok sevdiği atı Sisli Kır hayâta vedâ ettiğinde, Üsküdar Sarayı'nın bahçesine defnedilmişti. Defnedildiği yer, bugünkü Harem İskele caddesi ile Daye Kadın sokağının kesiştiği bir noktadaydı. Pâdişah atını öyle çok seviyordu ki

gömüldüğü yere bir de kitâbeli mezar taşı diktirdi. Reşad Ekrem Koçu'nun, yüksekliğini 96 cm, enini 72 cm olarak verdiği bu kitâbenin üzerinde şunlar yazmaktaydı:

*Zill-i Hakk Hazreti Osman Hân'ın
Sisli Kır nâm atı ki anılmışdır
Emr-i Yezdân ile mevt irişecek
Bu makam içre o gömülmüşdür,
1028 (1628-29).*

Şüphe yok ki bu kitâbe, at sevgisini ve ata verilen değeri göstermesi açısından eşsiz bir örnektir. Bu cihetten meseleye bakıldığında, ülkemizdeki en önemli mezar taşı kitâbeleri arasında muhakkak zikredilmeli, buna göre de tanıtımı yapılmalıdır.

Zamanla harap olan Üsküdar Sarayı, III. Osman'ın saltanatı döneminde yıktırıldı ve geniş arsası halka ihsan edildi. Bu ihсандan dolayıdır ki semtin adı İhsaniye oldu. Artık, Sisli Kır'ın mezarını çevreleyen saray duvarları kalkınca mezar, yeni kurulan bir mahalenin tam ortasında kaldı. İşte o günlerden itibaren nâmı tüm İstanbul'da duyulmaya başlandı. Zamanla da halk

arasında yeni adı "at evliyâsı" oluverdi. Hasta atlar, şifâ bulur ümîdiyle buraya getirildi, mezarın çevresinde üç kez dolaştırılmaları âdete dönüştü. Mezar taşı, rivâyete göre, ziyaretlerin daha kolay yapılabilmesi için, bulunduğu evin bahçesinden alınarak yolun kenarına konuldu. Bu durum, o dönemde Topkapı Sarayı Müzesi'nin müdürü olan Halil Edhem Bey tarafından da öğrenildi ve onun direktifiyle, bir zarar görmemesi ya da kaybolmaması için 1930 senesinde müzeye kaldırıldı. Uzun yıllar boyunca da Topkapı Sarayı'nda Saltanat Arabaları Dâiresi'nin en güzel süslerinden biri olmayı sürdürdü.

Karacaahmet Mezarlığı'nda, Karaca Ahmed'in türbesinin hemen arkasına tesâdüf eden adada, altı sütun üzerinde yükselen bir kubbenin örttüğü, çevresindeki yollardan da fark edilebilen bir mezar vardır. Burada Nişancı Hamza Paşa metfundur. Ancak burada Karaca Ahmed'in atının yattığına dâir yaygın bir inanış vardır. Bu inanış, Karaca Ahmed'e atfedilen, "Beni ziyaret etmek isteyenler, önce atının mezarına gitsinler." sözüyle daha da kuvvetlenmiştir.

Bir zamanlar Sisli Kır'ın mezarının gördüğü ilgi, nice zamandır bu mezara kaymış durumdadır. Hâlbuki İsmail Hakkı el-Üsküdârî'nin kaleme aldığı, Karacaahmet'teki bâzi mezar taşlarının kitâbelerini ihtivâ eden *Merâkid-i Mu'tebere-i Üsküdar* adlı eserde, bu mezarın Hamza Paşa'ya âit olduğu kesin olarak ifâde edilmiştir. Burada belki en ilginç olan husus, bu eserin kaleme alındığı yılın, Sisli Kır'ın mezar taşının müzeye kaldırıldığı yıl olan 1930 oluşudur. İsmail Hakkı el-Üsküdârî'nin düşmüş olduğu kayda rağmen bu mezarın yeni bir "at evliyâsı"na dönüşmesi, galat-ı meşhur kavramının sâdece dilimiz ile ilgili olmadığını, folklorumuz açısından da bir karşılığı olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Bursa'da başlayıp Üsküdar'da hitâma eren yolculuklar hep güzeldir. Şimdi de öyle oldu. Bu yolculukta Sultan Murad'ın vasiyeti de unutulmadı. Attan inilmedi. 🐾